

ЧУРАПЧЫ
УЛУУБУН
ХАБЫАТА

№ 106 (7903). ☆ 1993 жыл баладан шыйн 7 күнэ. Чэппиэр. ☆ Сыаната—441 солжуобай.

(Балагнан ийхэн 4 күнүмээсн түрүгүнэн)

Улустаасы статистика отдела

Үөрэх улуустаады управленийын оркуолаба
книриэн иинниээди саастаах ободору кытта
үлээс отделын начальнига.

“ИЛИН ЭНЭР”
ИННИКИТЭ ЭРЭЛЛЭЭХ

«Илал Энэр» экономической сайдын зонатын даяалтатын байдалыг Г. М. Артемьев бичигч улууспут салийлагчдын кытта сотору-сотору көрсүшөр, маалым сибээстөшөр. Бу да сырымга кит-ти элбэк кэрэхсээр, ананкыга эрлин утар сокум-наах буолал үөртэ. Билэгин Георгий Михайлович иһиланкытар даяалталарын баймактарын, төрөт-төлөр салийлагчдын кытта субу соторуалам-та көрсүбүтүгэр информациятын истиздик:

—Тыя сирэ оҕороһ таһаарар сүрүн борохууксуйуларын—этн, үүтү, хортуонпуу астаһыы 1985 сыллаары былаана, билэртит курдук, оҕоһулаан бүтүттэ. Энэ, хортуонпууга дьаһала куһаҕана суох буолабына, арыны оҕорууга мөдөхпүт. Уута ситэ ыгаламбат буолан, атымга тахсыбыт арыы түргэниик буортутуйар, энтана уларыбар Голландскай хортуонпуу атыыласпыһыт үчүгэй түмүктөннө—хаһаанары тулуйумтуо, араскыларбат, үүмүттэ да үчүгэй.

Зебу дүннэт борюудата сүүхүү уушгатынхаа үлэ мэт-
тэллэр. Мэнтэ-Хангалас «Кызыл сулус» колхозугар ити-
нхээ анаалзах семинар буюу бута, Билгийн зебу 1200
төг сүмэгтүн ардан түгэттибит, анн төрөөгүй катэ-
бит.

Атын хайвсханан тая сирин убадас оттукка көһөрүү этэ. Амма-улууһулар ити түмүктэнэн эрэр. Бириддиинээн быһаарга эмнэ киллэрэр соруктаахпыт. Улуустарга аһанан 7 оһогу сакаастаан олоробут. Бу оһогу түһанар буол-лахха, солорка быһаарар оруолу ылар. Сүдүрүс-тук көп-сэтэххэ, таһаанын дьинитин иһиниһар кыра оһогу тү-рүөрөр, өтөн таһырдыаттан солорка киирсингэр анал.

лаах турбидинар, шинэ тас өргүтэр оттугун кутар симконы тургурар. Дымала омон бүтэр, араас радиатор, уу заадата суох, олох салгыны сылытар. Экологнабит да түспүү, электро-уоттан да тутудута суох буолуо этибин. Сылката ыарахайн—16 мал, сокуубай. Байыгы өнү чөлөстөр, бэйбег бээрэ эмиз туһанар суоллары көрдүүбүт, кыалыан өп, холобур, солорканы арай эрэ омок симкоһулар кутуллуохтаах дуо? Бэйбег оһорор кыахтаахпыт.

Канаданы кытта кэспетинэн, суоллары оңоруу технологиятын байланыштыгына бэраарыт. Специалисттар кэлэ сырыттылар. Боруобалыыр үлэ ыһылыына. Ис хоһооно маннык. Суол буоруу 30 см халыҥыахтык көбүтүллэр. Ону грейдер ыуурдуур. Оҥно туойу, тааһы кутуулар. Ол кэминтээн «Роса» утах кинтин саба быттымакада кутуулубут булкадаһыгы подовскаа кутан сүүрдэн дэлби дьааһыттылар уонна суолга ыстарылар. Ону 16 тоннаттан итэргэ суох уйуктаах катогунан ыта батта тыллар. 72 чаас устата куурдулар. Билиэхэ барыта кыаалыан оҥа эбит, прай ханна да итэчч кыааһынаах катонпунт суох. Боруобада оҥорбут суолбутун чөлүккэ катогунан үктэттибит эрэри, билини да тулуктаһан турар. Туох баар технологиятын барытын тутуһан оҥордоххо, итинник суолу туох да ааттаах аалдьаппат. Боруобалар эбит. Билигин улуустарга баар туой састаабын үлөннүтэрэбит. Барыта кыааһынааһына, уулуссаларбытын оҥорторуо этибит.

«Добра» дэвн хоту сир усулзубуйатыгар ордук табыгтаах массынаны огторорго үлэ ынтыалар. Специалист кээлэ, болтатыттан тайкатыгар тийэз кинээхэ туох наада буоларын булан биэрэдыт, балигин массынаны сөрийнэй таһаарыага кириэхтээхлэнт. Бу массына көнөрү суолунан, бадарааннаах сүрдэрэнт айаныырын тэһэ чааска 14 км түргэниээтих устар ылахтаах. Хоту

гу маардаах сүрдэртэ үлээнир геологтарга түһилээх
бууруу эгэ.

Одորц дивалэрбит хөстүүдэрин тусаларга доруубу-
дга буортута суок буолууларын саниһэргэ үдэллэбит.
Быстатма илалха, шифери черепицанан солбууларга
бырайыак оҥоруулута. Маана Мэнэ-Хандалас рационали-
зация Воеводын иллина.

Минеральный уюурдуунан үлүүгүй бээр. Ону бай-
хиад олохтоох сирьебутунан солбуларга үлэлнэбит. Би-
лэмсэ, торфони, ноһуому переработкалан уюурдууу
ылмахаа сөн курдук. Маныха атын дайдулар калифор-
нийский нэрбэн туһаналлар збит. Киниха төһө да но-
һуому биэр—начас үлүгэр сотор нэр уонна тута та-
һаарар. Онтуката үкчү маһаһыннарга атыллар цел-
лофаняах чэй курдук. Очотутар ноһуому переработка-
лырга үтүс-элэх оборудованиэ, завод наһхата суох
буоһа тутар. Билэтин бу үөһөтүлү сүлдьэр.

Ардагтатмыг тулунга билээт. Бийыл Россияда искусствонай ардагтатмыны онгортоторго бийнгиттэн эрэ сахаас кирибит эбит. Ити кинээрү биликтары итгэлэллэһын буолбатах, самолет иһэ бэйэтэ бүтүн лаборатория. Былыкка тейи уу баара, тейи кельүүстээх буолуохтаада тута быһаарылтар. Төлөбүрэ да онук ыарахан буолбатах: 1 тонна уу—1 солк. Бийиги 364 мөл. солк. төлөөбүтүттэн 200-чэкэ мөл. солк. аара самолеттар заправканыларымтар, онтон да атыгыга бүппүтэ. Бэжэбитигэр самолеттар бааллар, дыону үөртэтээрбит, республикада манник сулууспаны тэринээрбит буоллар, ороскуот лаппа аччыах ээ.

Ити кэниэттэн Г. М. Артемьев ийытымыларга эппиэт-тээтэ.

М. СИДОРОВА.

**Уураах умнуллар,
дьянал дьяалатынан устар**

Хууспут, нийл жилбэйэр кинээ Чурапчы сэлэниынэтэ ирэлэ-хэбдиг буоларын, күөөкүнэ чэлснэирэн туһугар төлөгөөх элбэх тыл атиллалытэ, уураах ылыныллыгытэ буолла? Хомойуох иһин, ол барыта тутатмына өрүкүзүнүн' ол да сорох сууларга, кэнниттэн умнуулар. Харахлыт көрө үөрэнн дуу, дьэсбиттэн, үлэллэр сирбиттэн уонча халымылаах сиргэ тодуллубут бөһү-сыйы көрөн өрөһуйбаппат, буолуохтаах буолуохтаахын курдук са-нымыт.

Саяси яраанырдым сазлаа кытарыныг бөдөнөн кы-
лин үлээн сыппыт помуйбалар пизилээлээр, атын өрө
тардыным көстүбэт. Күүнүмү яраанырдымга кыттааччы
чыттар, хаалбыт хаалар, этэргэ дылы, сүгэ түһүөр дээр
дүтүм сыныанар. Бээр-суох сылдыар, налдыктары
көрсөр, сыныана-сайда кэлэр сирбит «Айыллаан» Куль-
тура дьээттин таһинаары дьон оорор бастакы кварта-
лын малларын бөхтөрүн тодор сирдэрин, туалеттарын
көрүт. Иккис квартал помуйбата биир оһуук. Уолсай
дылэлэрбит көс биетэрэ быстах олорон ааһар түһүлгэ-
дэрин санатар—туох да көмүмү, кыратын, өгөстүнүү
суох. Штакетниктара тодута аһыылдыбыттара ирээп-
пыт, биир күөх суох тастара араас бөх-сыыс.

Уонсай дьыһа олоорооччулар дьыһэлэрин таһын, территорияларын киннэхэ да найдаабакка мэлдьин ыраастыгутахтаахтара, үтүө быһаарыыта суох, дьыһар, үчүгэйдик өйдөнөр. Ол эрэри кинилэр бьылэраллар субуотунньуктарга, эппит курдук, көхтөөтүк тахсыһаттар, өрө тардыһааттар. Көрүнүм-хараһан олоорго үтүө үгэһи олохсутар наада. Боду-сыйы тнэһингэ чаһыһый техникалаахтар бөһөлэрэ даһаны көмөлөһөр кыахтара эмиз баар.

Чурагч хатын чарагнарынан ыргада ыллалар, хо-
боогно хохуудлар. Онтукабытын аэрдэ сатаан баран,
аны ордон хаалбытын бөдүэн, праас тутуу матырийи-
лынган толорон эрэбт. Урэхит хытлаа барыта мас, ти-
мар, тлаас. Того илгичи ырастатых баара. Саанын
ойбогноохтор эмгэ ааныа ырастататтар.

Сэлэнгынэн, бөхүүлэктэри көвөрдүүгэ мэсмахха, үлэ-
нэ түрийлэххэ. Биридүүлээн нэл бэйлэрин угайбалары-
гыг үлэлэктэрэ, ошон көвөрдүүгэ түрилтэлэринэн ил-
гар ордук буухуу этэ. Күүс түмсүбүт сүлгэрэ ылынлах-
тарына, дымаланы хамсатар кыхталхтар, Холобур, би-
һиги батырын 40, бийыл савэ 20 маһи бэйлэбт терри-
ториябытыгын олортубүт. Үлэбэбт эрэ.

Күйүнүзү мараптардын сабаланыа. Нэжидтэньнэ мараа-
тык-чэбдиктик туттан олоруутун контуруоллуур тэрилтэ
буоолорбт быдыыттыан ребаэлэри мыттахпат, туһула-
наахтартаи ирдээкит. Ол бу сыл атырдах ийин 8 кү-
нүгэр бизэргэтэлибт Саха Республикаытан нэбилэньнэ-
лээр дуунаарын туттан олорууларын сага санитарнай
быраабалаларыгар олоруор, өссө кытаанах буолуоба
Тэрилтэ салайааччылары үбүттэн уураах, дыһаа кэлэ-
рин кэтэслэнкэ, үлэни-хамнаы бэйэбт тэриэргит эрэ-
диллэр.

М. ОКОНЕШНИКОВА.

улуустаабы санэпиднадзор кненин кылаабынай яраһын
эбээһинэһин толорооччу.

Улууска тм ханаймыстыбатын бородууксуяларыгар соботуонка хайдах-туох баран иһэригар потребсоюз соботуонкада специалиһыттан Г. Н. РОМАНОВАТТАН ыйталастым. Онуоха киин манньк эһиһэттэ:

—Контракцация дуогабарынан Мындагаайыттан «Азаны», «Тус» баанынай хайааиыстыбалара 20 тонна ханпыстаны, Диринизэди агрошкола 1,5 тонна огурусуу, помидору туттарар билэаинаахтар. Ону таһынан биэрэллээн дьову кытта дуогабар түһэрсэн эмнэ тутабит Холобур, Сивцев Е.Е. огурусу, помидор туттарыахтаах, оттон хортуюппуу Диринтэн ылааххыт. Төлөбүрү—маганыннарса киирбит үлгэн. Тулпут бордууксууабытын хараһар бөртээхэй динэ овооохранилшелааххыт, билдырын ас-үөл туох да буозбатаза. Бу күшүрүз Таатта улуунун баанынай хайааиыстыбалара Намтан атымаласпыт ханпысталарын туттарыахтар.

«Күһүнгү киһи
күлбүтүнэн...»

итымага киндэтэ 4,5 тыһыынча буолан талсан турар.

Биларымнигиттан ыла тыл хайаадымыбатын боро-
дууксуятын атымылааынгга кредит көрүлүбүтэ, ол
бийыл хайдаа буолары биллибэт. Күн айы көпсөтүлү-
бүт, туруорсабыт. Дээ ити үптөн атын-эргэн тэп-
пнүхтээх этэ буоллаа дии.

Рынокко сымдаан көрдөхө, чааһынайдар инах этин 22, сибиинкы этин 20, Алагайсай кырайттан ажалы-
дыбыт халбаһыны 33, чексугу биир устуукатын 1, яб-
локоны киндэтти 20 тыһыынча солкуобайга атылдым-
дар. Үс, быһата, бэйэгит сыманлаан атылаһын.

Октябринд СИВЦЕВА.

ИСТИГНИК САНЫЫР УБАЙЫМ

Убайым Илья Спиридонович Көркүн Кытаанахка 4-с кылааны бүтүрөт, 17 саайыттан сылгыныт буулубта. 1942-сылаахка 18-таах уол ийетин, минигин, кыра-быраа-тын Колыны мас көлүбөлөөх тэлнэгэбэ тирбэн Бөстөөх-кэ тирдибитэ. Онтон манган баржаба түбөйөн. Булун оройуонун дикси айыгыга турбулут. Аара нуучка дьо-нуттан куруңа, килиэн булан үсээннэрэрэ. Ыстааһынаах Хооо дикси сирга тийбэн сүөкөннйбэт. Тымным бөрө, муус тоһон эрэр этэ. Убайым эмиз билиги курдук көһө-рүлбөн кэлбэт финиэри кытта көпсөтөһөн, улахан барайы туруору тутудлубут бараакка олохтоото. Улахан дьон таһырдыа бэрэбинэ аныгар олорон эмиз бараак тутан бардылар. Сотору бүтүрэн, ол килһи онно кыстаабыт-тара. Сорохтору хооломо дикси ааттаах хотон курдук үү-тээннэргэ олортулар.

Өлөөн өрүс төрдүгүр олохтоох Киров артынан колхозтан дьон-жээн дууһара 5-тии кг бурадук түгэттиилэр, үлэни кыллар дьонго илэм биэрдиилэр. Хайдах балыктыыры хардөрдүлэр. Балык сии ылан үөрөн-көтөн эрдэхтиинэ, биир түүн муора диэниттэн буурда түһэн үппүт илимнэрбитин өрө көтөдөн таһааран хам тонерон кэбистэ. Мэлмидэхкит ити. Өктөөн бырааһынныгыт кэнниттэн эмээ илэм адыллылар. Попов Константин диэн Хус-Алдан киһитин биригэдыириинэ аныатылар. Олох-субут нуучча дьонун кытта кыттыһыһардылар. Ол дьыл, балыга арыдах буолан, былааннарын толорботохторо. Нөнүө сымлыр биригэдыириинэ мин убайбын туруорбуттара. Сайан муһаанын, кыһын илиминэ бул

АММА УЛУУЬУГАР

Улугу Мунһадын III сессиятын бичаармытынан саха биллэлээх поэта Константин Дьячковский—Туйаарыскай төрөөбүтэ 80 сылла туоларынан сибээстээн Абаа Библиотекатыгар кини аата итэрилиннэ. Оттон Аминатаары оро музыкальнай оскулатыгар РФ уонна СР културатын үтүөлээх үлэһитэ Анастасий Черемных аата итэрилиннэ. Кини бу оскуоланы төрүөбүтэ уонна 30 сыл тохтоло суох үлэлээбитэ.

тани сорулағы толорбуттары. Кыһыны биридин кийнэхэ уоһуу илим-бизрэллэрэ.

Ийн Спиридонович наадамгайх тэрихь булар-талар, олохтоох даону кытта уосай тыды булар этэ. Кэли сыллааҕы, кварталлаагы былааны наар нһарар буолан-нар, Киров аатынан колхозу улаханнык өрө тарыттарар, даһо кылбизинээх үлэлэрин иһин медалларынан наҕараадаммыттарар. 1944 сылтан аны мин убайбын кытта тэһэ балыктаһар киһи буолбутум. Оччолорго Өлөөн аэһинилэгэр дүүрт кылаастаах оскуола баар, ону бүтэ-рэн бирин балыксыт буолбутум. Кварталга биир энео-рдэ 4 тонна балыгы бултуур сорууда тиэрдаллэрэ. Ба-лык кэлбит кэмгэр түүннэри үлэлиирбит. Ардытар 10-чачын тоннагы, биирдэ баһан таһааран үөрүү-көтүү ба-ар буоларбыт.

1949 снллаахха днэри убайбнннм балыктаабыппыт,
ити күнүн дойдубутун бодубурут.
Дойдубутугар кээн баран убайым сылтыһыттаабыта,
Дымсаана, Удьуорлаах курулук республикада биллэр
сүүрүк смгылары иннигитэ, таһаарыылаах үдэтин иһин
Саха АССР Верховнай Сэбиэтин Президиумун хас да
грамоталарынан бэлэстэммитэ.

Ильи Спиридонович 7 оро амрах аята этэ. Оголоро билигтн бари үлэнхт, мал буолтн быр-басчыи олоролор. Учуутал, эмп үлэнхтэ, механизатор, баһынайдар адаларын суолун эрдэтээхтик салгымылар.

Спирidon КОРКИН.

X X X

Улаус Мунһаарын III сессията атын болпуруостары сэргэ Хорһаадыр сээлик балимһатын салаалтата мате-
риальнай көмөү отогор туһунан көрдөһүүтүн көрбүтэ.
Балимһа материальнай, үл-харчы өртүнүн туруга наһаа
устуутун учуостан, депутаттар Улаус Мунһаарын бюд-
жетин үбүттэн 2 холодильникы, 2 телевизор, атыла-
һаа харчы бизэрэгэ быһаардылар.

CHA.

(Сергей Васильев)

«СО» корр.